

Η «ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑ» ΣΤΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ ΚΑΙ Η (ΜΕΤΑ;)ΠΑΝΔΗΜΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος του παρόντος άρθρου είναι η διερεύνηση της έννοιας των «ευάλωτων ομάδων», όπως σκιαγραφείται από τη Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και η ανάδειξή της ως εν δυνάμει πλοηγό για την κατάστρωση των δημόσιων πολιτικών για την προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων κατά τη (μετά)πανδημική εποχή.

ABSTRACT

The aim of this article is to explore the concept of “vulnerable groups” as outlined in the case law of the European Court of Human Rights and give prominence to it as a potential navigator for the setting of public policy for the protection of fundamental rights during the (post)pandemic era.

I. ΕΙΣΑΓΩΓΗ¹

Στις 31 Δεκεμβρίου 2019, στην πόλη Ουχάν, πρωτεύουσα της επαρχίας Χουπέι στην Κίνα, η Δημοτική Επιτροπή Υγείας ανακοίνωσε την εμφάνιση ορισμένων περιστατικών πνευμονίας, οφειλόμενων σε ένα νέο είδος κορωνοϊού (SARS-CoV-2). Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το εναρκτήριο λάκτισμα για την πανδημία της νόσου Covid-19, όπως χαρακτηρίστηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας στις 11 Μαρτίου 2020. Η πανδημία της συγκεκριμένης νόσου, τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, έχει στοιχίσει τη ζωή σε περισσότερα από εξήμισι εκα-

¹ Ευχαριστώ την Ιφιγένεια Καμτσίδου που διάβασε κριτικά την αρχική εκδοχή του κειμένου.

Ναταλία Πάνου
ΜΔΕ Δημοσίου Δικαίου και
Πολιτικής Επιστήμης,
Τμήμα Νομικής ΑΠΘ
MA in Human Rights and
Migration Studies, UoM

τομύρια άτομα παγκοσμίως² και φαίνεται πως θα αποτελέσει ένα από τα κεφαλαιώδης σημασίας γεγονότα της ιστορίας του 21^{ου} αιώνα.

Ενόψει της παγκόσμιας πανδημικής κρίσης βασική προτεραιότητα τόσο της πολιτείας όσο και της μεγαλύτερης μερίδας των πολιτών αποτέλεσε η αναζήτηση της επιβίωσης και της αυτοσυντήρησης αφήνοντας στο περιθώριο την αναζήτηση μιας πραγματικά αξιοβίωτης–αξιοπρεπούς ζωής για το κοινωνικό όλον και για όλα τα μέλη του. Σε αυτό το πλαίσιο, η προτεραιοποίηση της «ατομικής ευθύνης» εκτόπισε ολοσχερώς από τη συζήτηση της νομικής κοινότητας το ζήτημα της προστασίας των δικαιωμάτων των ήδη κοινωνικά «ξεχασμένων προτεραιοτήτων»: Των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων. Παρότι δεν υπάρχει δυνατότητα να προδικαστούν οι επιπτώσεις της πανδημίας της λοίμωξης Covid-19 στο κοινωνικοοικονομικό, θεσμικοπολιτικό και δικαιωματικό στερέωμα, υφίστανται εύλογες ανησυχίες πως η πανδημία και το πολιτειακό μοντέλο διαχείρισης της (πρόκειται να) συνιστούν καταλύτη για την επίταση των υφιστάμενων και την ανάδυση νέων μορφών παραβίασης των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ενώ στην παρούσα συγκυρία διευρύνθηκε το χάσμα των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων.

Η –ενδημική πια– πολυεπίπεδη κρίση και η «επόμενη μέρα» που έχει αρχίσει να ανατέλλει δειλά στον ορίζοντα έρχονται να υπογραμμίσουν την ανάγκη μιας διαφορετικής πλέον παραμετροποίησης, που θα φέρει στο προσκήνιο του πολιτειακού ενδιαφέροντος τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού. Η νέα διαρρύθμιση της ζωής, της ασθένειας και του θανάτου και η επαναδιαπραγμάτευση των όρων οργανωμένης κοινωνικής συμβίωσης κυοφορούν μια ευκαιρία επαναπροσδιορισμού του χαρακτήρα της κοινωνίας τόσο αξιακά, όσο και πολιτικά-δικαιϊκά με σκοπό τον αφουγκρασμό των φωνών –και των αναγκών– των μέχρι σήμερα βρισκόμενων στο περιθώριο.

Χρήσιμο εργαλείο για την υλοποίηση του εν λόγω σκοπού συνιστά η Νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (στο εξής ΕΔΔΑ, Δικαστήριο του Στρασβούργου ή Δικαστήριο) και η έννοια των «ευάλωτων ομάδων», η οποία πλέον εμφανίζεται με σημαντική συχνότητα στις αποφάσεις του, σε περιπτώσεις που ο προσφεύγων ανήκει σε κάποια κοινωνική ομάδα, η οποία υφίσταται δυσμενή –κοινωνικά ή/και θεσμικά– αντιμετώπιση. Το Δικαστήριο σταδιακά λαμβάνει υπόψη το κοινωνικό συγκείμενο και ευαισθητοποιείται σε σχέση με τις καταστάσεις που βιώνουν οι ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.

Έτσι, η προσέγγιση της νομολογιακής κατασκευής της «ευαλωτότητας» του Δικαστηρίου του Στρασβούργου μπορεί να οδηγήσει στην αναγνώρισή της ως κατευθυντήρια αρχή για την εγκαθίδρυση τόσο της ανάγκης όσο και της υποχρέωσης της Πολιτείας για προστασία των δικαιωμάτων των κοινωνικά ευάλωτων ομάδων.

II. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΩΝ «ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ» ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

1. ΠΟΙΚΙΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ «ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑΣ»: ΜΙΑ ΑΝΟΙΧΤΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΑΝΑΦΟΡΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΣΥΝΙΣΤΩΣΕΣ ΤΗΣ ΕΝΝΟΙΑΣ ΤΗΣ «ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑΣ»

Το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου έκανε λόγο για «ευάλωτα μέλη της κοινωνίας» για πρώτη φορά το 1981³. Η έννοια όμως των «ευάλωτων ομάδων» –όρος διακριτός

² [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

³ ΕΔΔΑ, *Dudgeon κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 7525/76, 22.10.1981

από το «άτομο σε ευάλωτη κατάσταση»⁴– εισήχθη μόλις το 2001 με την απόφαση *Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*⁵ σε αναφορά που έγινε στην εθνοτική μειονότητα των Ρομά. Η υπόθεση αφορούσε την έξωση μιας Ρομά γυναίκας από έκταση, η οποία αποτελούσε ιδιοκτησία της, λόγω της τοποθέτησης πρόχειρου παραπήγματος/άτυπης εγκατάστασης χωρίς την απαιτούμενη «άδεια προγραμματισμού»⁶. Το Δικαστήριο επεσήμανε πως «η ευάλωτη θέση των Ρομά ως μειονότητα συνεπάγεται πως θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες τους και ο διαφορετικός τρόπος ζωής τους τόσο από το ρυθμιστικό πλαίσιο των “αδειών προγραμματισμού”, όσο και κατά τη λήψη των σχετικών αποφάσεων»⁷. Η εν λόγω πρωτόλεια αποκρυστάλλωση της «ευαλωτότητας» των Ρομά ως κοινωνικής ομάδας από το ΕΔΔΑ φαίνεται να προκύπτει ακριβώς από το γεγονός ότι πρόκειται για μειονοτική ομάδα, συνδυαστικά με το ότι ο τρόπος ζωής τους δεν ελήφθη υπόψη σε κανένα από τα στάδια της διαδικασίας για την έκδοση της «άδειας προγραμματισμού»⁸. Η απόφαση *Charman* συνέβαλλε καθοριστικά στη σκιαγράφηση κάποιων εκ των στοιχείων που το Δικαστήριο έμελλε να λαμβάνει υπόψη για τον χαρακτηρισμό μιας ομάδας ως «ευάλωτης». Η διαφοροποίηση του τρόπου ζωής της εθνοτικής μειονότητας των Ρομά σε σχέση με το συνήθως συμβαίνον στη σύγχρονη δυτική κοινωνία και η αδυναμία της Διοίκησης να ανταποκριθεί στις ιδιαίτερες ανάγκες που προκύπτουν από αυτήν ανέδειξαν πως η «ευαλωτότητα» μιας κοινωνικής ομάδας προκύπτει εν μέρει από τις ευρύτερες κοινωνικές, πολιτικές και θεσμικές συνθήκες⁹.

Κατά τη μετά την απόφαση *Charman* εποχή, το περιεχόμενο του όρου «ευάλωτες ομάδες» προήχθη και το πεδίο εφαρμογής του διευρύνθηκε. Πέρα από τους Ρομά¹⁰, άτομα με νοητική αναπηρία¹¹ και HIV οροθετικοί¹² έχουν χαρακτηριστεί, επίσης, ως «ευάλωτες ομάδες» από το ΕΔΔΑ εξαιτίας των διακρίσεων που ιστορικά αποδεδειγμένα έχουν υποστεί. Ως ευάλωτη, επίσης, έχει χαρακτηριστεί η ΛΟΑΤΚΙΑ+ κοινότητα¹³, εξαιτίας της εχθρότητας που διαχρονικά έχουν υποστεί τα μέλη της σε ορισμένες χώρες¹⁴. Ακόμη, άτομα σε καθεστώς στέρησης–περιορισμού της ελευθερίας¹⁵ έχουν θεωρηθεί σε κάποιες περιπτώσεις ως ανήκοντα σε ευάλωτη

⁴ Y. Al Tamimi, *The protection of vulnerable groups and individuals by the European Court of Human Rights*, European Journal of Human Rights, 2016/5, σελ. 561-583.

⁵ ΕΔΔΑ, *Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 27238/95, 15.01.2001

⁶ Η άδεια προγραμματισμού αναφέρεται στην έγκριση που απαιτείται για την κατασκευή ή την επέκταση, και μερικές φορές για κατεδάφιση οικοδομημάτων, βλ. αναλυτικά στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁷ ΕΔΔΑ, *Charman κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 27238/95, 15.01.2001

⁸ L. Peroni/Al. Timmer, *Vulnerable groups: The promise of an emerging concept in European Human Rights Convention law*, International Journal of Constitutional Law, 11/4.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *D. Η και λοιποί κατά Τσεχικής Δημοκρατία*, αρ. 57325/00, 13.11.2007: «εξαιτίας της ταραχώδους ιστορίας και του συνεχούς ξεριζωμού, οι Ρομά συνιστούν πλέον μια ειδική κατηγορία μειονεκτούντων και ευάλωτη μειονότητα».

¹¹ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Alajos Kiss κατά Ουγγαρίας*, αρ. 38832/06 20.05.2010: «ιδιαίτερα ευάλωτη κοινωνική ομάδα, η οποία έχει υποστεί σε μεγάλο βαθμό διακρίσεις στο παρελθόν».

¹² Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Kiyutin κατά Ρωσίας*, αρ. 2700/10, 15.08.2011: «Απαρχής της επιδημίας, τη δεκαετία του 1980, τα άτομα με HIV/AIDS βίωναν από έντονο στιγματισμό και αποκλεισμό, ακόμη και στις χώρες μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης».

¹³ Πρόκειται για αρκτικόλεξο που προέρχεται από τις λέξεις: Λεσβία, ομοφυλόφιλος, αμφιφυλόφιλος, τρανς, κουίρ, ίντερσεξ, ασέξουαλ, βλ. αναλυτικά στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

¹⁴ ΕΔΔΑ, *Identoba και λοιποί κατά Γεωργίας*, αρ. 73235/12, 12.05.2015

¹⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Denis Vasilyev κατά Ρωσίας*, αρ. 32704/04, 17.12.2009: «Το Κράτος οφείλει να φροντίζει

κοινωνική ομάδα στη βάση του ότι βρίσκονται κάτω από κρατικό έλεγχο και εποπτεία, ενώ υπό προϋποθέσεις ως ευάλωτοι θεωρούνται οι αιτούντες άσυλο¹⁶, ιδίως όταν έρχονται αντιμέτωποι με συστημικές ανεπάρκειες στη χώρα υποδοχής τους. Οι αποφάσεις που αφορούν περιστατικά ενδοοικογενειακής-έμφυλης βίας¹⁷, από την άλλη, επικεντρώνονται στην απροθυμία των αστυνομικών ή δικαστικών αρχών να αναγνωρίσουν τα σχετικά φαινόμενα προκειμένου να θεμελιώσουν την «ευαλωτότητα» των θυμάτων.

Παρόλα αυτά, το Δικαστήριο δεν έχει αναπτύξει μια πλήρη δέσμη κριτηρίων-δεικτών, οι οποίοι να υποδεικνύουν –με ασφάλεια– μια ομάδα ως «ευάλωτη», δεν υφίσταται ένας γενικός ορισμός ο οποίος να περικλείει συγκεκριμένα, εγγενή στοιχεία που να συνιστούν μια «ευάλωτη ομάδα». Και πολύ περισσότερο, δεν έχει διευκρινιστεί επαρκώς σε τι βαθμό λαμβάνεται υπόψη από το Δικαστήριο ο παράγοντας της «ευαλωτότητας» και, έπειτα, τι νομικές συνέπειες προκύπτουν από την αναγνώριση της ύπαρξής του¹⁸. Το πλεονέκτημα της προσέγγισης αυτής είναι πως το ΕΔΔΑ δεν δεσμεύεται για το μέλλον και, συνεπώς, μένει ανοικτό το ενδεχόμενο να εντοπιστεί ο εν λόγω παράγοντας σε μια νέα συνθήκη¹⁹.

Η μελέτη, όμως, της νομολογίας του Δικαστηρίου του Στρασβούργου έχει αναδείξει πως η αναγνώριση του παράγοντα της «ευαλωτότητας» επηρεάζει τη δικαστική κρίση ανάλογα με τον βαθμό και το είδος της, όπως προκύπτουν από τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, ενώ, ακόμη, όσον αφορά τις μειονοτικές ομάδες βαρύνουσας σημασίας είναι η διεθνής αναγνώριση τους και η ιστορική πραγματικότητα²⁰. Χρήσιμο εργαλείο στα χέρια του Δικαστηρίου του Στρασβούργου στην πορεία του προς την τεκμηρίωση της ευάλωτης κοινωνικής θέσης των εκάστοτε ομάδων αποτελούν τα διεθνή νομικά κείμενα προστασίας των ανθρωπίνων δικαιωμάτων²¹.

Η σταχυολόγηση της νομολογίας του ΕΔΔΑ αναδεικνύει τα εξής τρία χαρακτηριστικά²² της «ευαλωτότητας» των κοινωνικών ομάδων, όπως την οριοθετεί το ίδιο το Δικαστήριο, διευκολύνοντας τη βαθύτερη κατανόσή της:

- Καταρχάς, η «ευαλωτότητα» για το Δικαστήριο του Στρασβούργου είναι *σχεσιακή*, με την έννοια ότι δεν εντοπίζεται ως εγγενής ιδιότητα του ατόμου αλλά προσεγγίζεται ως συνιστώσα κοινωνικών, ιστορικών και θεσμικών δυνάμεων. Με άλλα λόγια, το Δικαστήριο συνδέει την «ευαλωτότητα» του αιτούντος –ως άτομο– με το κοινωνικό και θεσμικό

για το ευ ζην των ατόμων που βρίσκονται σε ευάλωτη θέση εξαιτίας του γεγονότος ότι βρίσκονται υπό των έλεγχο των αρχών, όπως για παράδειγμα τα άτομα που τελούν υπό κράτηση».

¹⁶ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, αρ. 30696/09, 21.01.2010: «Το Δικαστήριο οφείλει να λάβει υπόψη το γεγονός ότι ο προσφεύγων είναι αιτών άσυλο, εξαιρετικά ευάλωτος εξαιτίας όσων βίωσε κατά τη διάρκεια της αποδημίας του και των τραυματικών εμπειριών που υπέστη σε προγενέστερο χρόνο».

¹⁷ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Oruz, κατά Τουρκίας* αρ. 33401/02, 09.06.2009: «Το Δικαστήριο θεωρεί πως η προσφεύγουσα δύναται να θεωρηθεί ένα εκ των “ευάλωτων υποκειμένων” και δικαιούται κρατική προστασία».

¹⁸ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Βλ. ενδεικτικά Ρομά: ΕΔΔΑ, *D. Η και λοιποί κατά Τσεχικής Δημοκρατία*, αρ. 57325/00, 13.11.2007· Έμφυλη – ενδοοικογενειακή βία: ΕΔΔΑ, *Eremia κατά Δημοκρατία της Μολδαβίας*, αρ. 3564/11, 28.08.2013· Αιτούντες άσυλο: ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, αρ. 30696/09, 21.01.2010.

²² Δανειζόμαστε τη θεωρητική αυτή διάκριση από τις Peroni και Timmer, οι οποίες κάνουν λόγο για “relational”, “particular”, “harm-based” vulnerability: Βλ. αναλυτικά L. Peroni/AI. Timmer, *Vulnerable groups*, ό.π.

περιβάλλον που γεννά ή συντηρεί την «ευαλωτότητα» της κοινωνικής ομάδας της οποίας είναι μέλος²³.

- Ακόμη, είναι συγκεκριμένη, με την έννοια ότι το ευάλωτο υποκείμενο αποτελεί μέλος ενός συνόλου, μιας ομάδας, η συμμετοχή στην οποία καθορίζει την κατάστασή του και συνεπάγεται συγκεκριμένες εμπειρίες που άπτονται, ακριβώς, της ιδιότητάς του αυτής²⁴. Με άλλα λόγια, η έννοια του «συγκεκριμένου» υπογραμμίζει πως ορισμένα κοινωνικά υποκείμενα επειδή ανήκουν σε συγκεκριμένες κοινωνικές ομάδες είναι περισσότερο ευάλωτα σε σχέση με το μέσο όρο²⁵.
- Τέλος, η προσέγγιση του ΕΔΔΑ, συσχετίζει την έννοια της «ευαλωτότητας» των κοινωνικών ομάδων με τη βλάβη που τα μέλη τους υφίστανται. Η βλάβη μπορεί να οφείλεται, αφενός, στην πλημμελή αναγνώριση²⁶, στις περιπτώσεις δηλαδή που με βάση θεσμοποιημένα ή/και εμπειρογμένα μοτίβα πολιτιστικών αξιών ορισμένα κοινωνικά υποκείμενα αντιμετωπίζονται ως κατώτερα, αποκλείονται εξολοκλήρου ή ωθούνται στην αφάνεια. Τα συγκεκριμένα υποκείμενα, δηλαδή, δεν αντιμετωπίζονται ως ισότιμα μέρη της κοινωνικής συνύπαρξης, φαινόμενο που το ΕΔΔΑ αποδίδει στην προκατάληψη και τον κοινωνικό στιγματισμό. Αφετέρου, βλάβη ενδέχεται να προκύπτει λόγω της ανεπαρκούς διανομής²⁷, της έλλειψης δηλαδή των αναγκαίων για την ισότιμη κοινωνική συναναστροφή πόρων, η οποία εντοπίζεται από το Δικαστήριο σε περιπτώσεις ατόμων που βρίσκονται σε κοινωνικά «μειονετική» θέση ή συνθήκες υλικής αποστέρησης²⁸. Πάντως, εντύπωση προκαλεί το γεγονός πως στις υποθέσεις της «ανεπαρκούς διανομής» δεν γίνεται σύνδεση μεταξύ της ανέχειας με τις υφιστάμενες κοινωνικές διακρίσεις, ακόμη και σε υποθέσεις που από τα πραγματικά περιστατικά προκύπτει εξόφθαλμα²⁹.

Καταληκτικά, λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση που ασκεί σε ορισμένους προσφεύγοντες το κοινωνικό, πολιτικό και θεσμικό status quo επειδή ανήκουν σε μια «ευάλωτη ομάδα», το ΕΔΔΑ φαίνεται να βρίσκεται εν μέσω μιας διαδικασίας αναγνώρισης της περιπλοκότητας της σύγχρονης ζωής και της συχνά δυσδιάκριτης –για τον δικαστή– κοινωνικής πραγματικότητας της καταπίεσης και του στιγματισμού³⁰.

Εξάλλου, σειρά στατιστικών δεδομένων αποδεικνύουν πως η ολοένα συχνότερα επικαλού-

²³ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Charpan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 27238/95, 15.01.2001.

²⁴ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Alajos Kiss κατά Ουγγαρίας*, αρ. 38832/06 20.05.2010 ΕΔΔΑ· *Kiyutin κατά Ρωσίας*, αρ. 2700/10, 15.08.2011.

²⁵ Εν προκειμένω, η έννοια του «συγκεκριμένου» είναι πιο εύκολο να νοηθεί, αν ληφθεί υπόψη και αντιπαρεταθεί η θεώρηση της Martha Fineman, η οποία στο έργο της κάνει λόγο για «οικουμενική και συνεχή ευαλωτότητα, σύμφυτη της ανθρώπινης φύσης», βλ. αναλυτικά M. Albertson Fineman, *The Vulnerable Subject: Anchoring Equality in the Human Condition*, *Yale Journal of Law & Feminism*, 20/1.

²⁶ Ο όρος προέρχεται από το έργο της Nancy Fraser, η οποία κάνει λόγο για “misrecognition”, βλ. αναλυτικά στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

²⁷ Πρόκειται για τον όρο “maldistribution” σύμφωνα με τη N. Fraser, βλ. αναλυτικά στο [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

²⁸ Ενδεικτικά για την εθνοτική μειονότητα των Ρομά ΕΔΔΑ, *Yordanova και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, αρ. 25446/06, 24.04.2012: «το Βουλγαρικό κράτος δεν επέδειξε τη δέουσα προσοχή «στην κατάσταση των αιτούντων ως κοινωνικά παριών και μελών μιας κοινωνικά μειονεκτούσας ομάδας».

²⁹ L. Peroni/AI. Timmer, *Vulnerable groups*, ό.π.

³⁰ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

μεν τα τελευταία χρόνια από το Δικαστήριο του Στρασβούργου «ευαλωτότητα» αποτελεί ένα εργαλείο, μια προσπάθεια να εγκύψει στα προβλήματα των ομάδων αυτών³¹ και να εξετάσει την επίδρασή τους στην απόλαυση των δικαιωμάτων τους. Θα πρέπει, βέβαια, να σημειωθεί πως υπάρχουν ακόμη πολλά βήματα να γίνουν προκειμένου να καλυφθούν ορισμένα κενά και ασυνέπειες, ώστε να συγκροτηθεί η έννοια της «ευαλωτότητας» πληρέστερα και με πιο δυναμικό χαρακτήρα. Τούτο επειδή, με γνώμονα την προκατάληψη και τον στιγματισμό, την εξάρτηση από τον κρατικό μηχανισμό και τον κοινωνικό αποκλεισμό, υπάρχουν αρκετές ακόμη κοινωνικές ομάδες οι οποίες θα μπορούσαν να θεωρηθούν «ευάλωτες» από το Δικαστήριο³². Επιπλέον, σε ορισμένες περιπτώσεις, δεν εισέρχεται με τη δέουσα βαρύτητα ο παράγοντας της «ευαλωτότητας» στη διαδικασία της κρίσης³³.

2. ΟΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΤΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑ ΤΗΣ «ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑΣ» ΣΤΙΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Η αναγνώριση της ύπαρξης του παράγοντα της «ευαλωτότητας» δεν είναι άμοιρη συνεπειών για την απόφαση που λαμβάνεται από το ΕΔΔΑ. Η μελέτη της σχετικής Νομολογίας αναδεικνύει τις οδούς που επιλέγει να ακολουθήσει το Δικαστήριο του Στρασβούργου στις περιπτώσεις που ενώπιόν του βρίσκεται προσφεύγων ανήκων σε «ευάλωτη ομάδα».

Αρχικά, το Δικαστήριο αναγνωρίζει την ύπαρξη ειδικών-διευρυμένων θετικών υποχρεώσεων των κρατών μελών του Συμβουλίου της Ευρώπης όταν πρόκειται για μέλη «ευάλωτων ομάδων». Μάλιστα, σε αυτές τις περιπτώσεις το ΕΔΔΑ αναφέρει πως απαιτείται «ιδιαίτερη προσοχή» ή «ιδιαίτερη προστασία» για τις «ιδιαιτερότητες» και «ανάγκες» των προσφευγόντων³⁴. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 2 ΕΣΔΑ (το δικαίωμα στη ζωή) και 3 ΕΣΔΑ (απαγόρευση των βασανιστηρίων) αποτέλεσαν θεμέλιο για τη θετική υποχρέωση του κράτους να εξασφαλίζει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης για τα άτομα που βρίσκονται σε καθεστώς στέρησης-περιορισμού της ελευθερίας³⁵. Επιπρόσθετα, το ΕΔΔΑ θεώρησε πως αποτελεί παραβίαση των άρθρων 2 ΕΣΔΑ και 3 ΕΣΔΑ η αποτυχία του κράτους για πρόληψη, διερεύνηση και τιμωρία περιστατικού ενδοοικογενειακής βίας³⁶. Επιπλέον, το Δικαστήριο του Στρασβούργου επικαλούμενο το άρθρο 8 ΕΣΔΑ (δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής) έκρινε πως αποτελεί θετική (διαδικαστική) υποχρέωση του κράτους να λάβει υπόψη την πολιτισμική κατάσταση των Ρομά σε πολιτικό, νομοθετικό και διοικητικό επίπεδο³⁷. Ακόμη, το ΕΔΔΑ εντόπισε πως εκπηγάει από το άρθρο 8 ΕΣΔΑ θετική υποχρέωση του κράτους να προστατέψει την αναπαραγωγική υγεία γυναικών Ρομά³⁸. Από τον συνδυασμό των άρθρων 3 και 8 ΕΣΔΑ προκύπτει, κατά το Δικαστήριο του Στρασβούργου, υποχρέωση για στέγαση

³¹ Y. Al Tamimi, *The protection of vulnerable groups*, ό.π.

³² L. Peroni/Al. Timmer, *Vulnerable groups*, ό.π.

³³ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Aksu κατά Τουρκίας*, αρ. 41029/04, 15.03.2012.

³⁴ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Charpan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 27238/95, 15.01.2001· ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, αρ. 30696/09, 21.01.2010· ΕΔΔΑ, *Yordanova και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, αρ. 25446/06, 24.04.2012.

³⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Alexandru Marius Radu κατά Ρουμανίας*, αρ. 34022/05, 21.07.2009.

³⁶ ΕΔΔΑ, *Oruz, κατά Τουρκίας* αρ. 33401/02, 09.06.2009.

³⁷ ΕΔΔΑ, *Charpan κατά Ηνωμένου Βασιλείου*, αρ. 27238/95, 15.01.2001.

³⁸ ΕΔΔΑ, *V.C. κατά Σλοβακίας*, αρ. 18968/07, 08.11.2011.

και οικονομική βοήθεια σε αιτούντα άσυλο³⁹. Τέλος, το ΕΔΔΑ με θεμέλιο το άρθρο 2 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ (δικαίωμα στην εκπαίδευση) και το άρθρο 14 ΕΣΔΑ (απαγόρευση των διακρίσεων) αναγνώρισε τη θετική υποχρέωση του κράτους για ίση μεταχείριση των παιδιών Ρομά όσον αφορά το ζήτημα της εκπαίδευσής τους⁴⁰.

Αντίστοιχα, σε περίπτωση εντοπισμού του παράγοντα της «ευαλωτότητας» σε μια υπόθεση καθίσταται περιορισμένη η διακριτική ευχέρεια του κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης σε ό,τι αφορά τον «ευάλωτο» προσφεύγοντα. Πρόκειται, ιδίως, για τις υποθέσεις που βρίσκει εφαρμογή το άρθρο 14 ΕΣΔΑ, το οποίο ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της «ευαλωτότητας», ιδωμένο πλέον μέσω μιας εξελιγμένης εκδοχής της κλασικής, μέχρι τώρα, προσέγγισής του από το ΕΔΔΑ⁴¹. Συγκεκριμένα, όσον αφορά την απόρριψη αίτησης άδειας διαμονής αλλοδαπού λόγω της ιδιότητας του ως HIV οροθετικός, το ΕΔΔΑ έκρινε πως «όταν πρόκειται για περιορισμό θεμελιωδών δικαιωμάτων προσφευγόντων που ανήκουν σε ιδιαίτερα ευάλωτες ομάδες...η διακριτική ευχέρεια ενός κράτους περιορίζεται ουσιωδώς και θα πρέπει να υφίστανται ιδιαίτερα βαρύνοντες λόγοι που να δικαιολογούν τους επιβεβλημένους περιορισμούς»⁴². Με την ίδια λογική, κρίθηκε –κατ’ επίκληση και του άρθρου 3 του Πρώτου Πρόσθετου Πρωτοκόλλου ΕΣΔΑ (δικαίωμα για ελεύθερες εκλογές)– πως είναι περιορισμένη η διακριτική ευχέρεια του κράτους να καταστήσει ιδιαίτερα δυσχερή την άσκηση του δικαιώματος του «εκλέγειν» σε άτομα με νοτική αναπηρία, σε καθεστώς μερικής δικαστικής συμπαράστασης⁴³. Περιορισμένη καθίσταται ακόμη η διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε κράτους μέλους του Συμβουλίου της Ευρώπης στις περιπτώσεις δυσμενούς διάκρισης των προσφευγόντων λόγω (κοινωνικού) φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού⁴⁴.

Ορισμένες ακόμη συνέπειες που ασκεί στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ ο παράγοντας της «ευαλωτότητας» είναι οι εξής: Η εκάστοτε «βλάβη» (πχ. κακομεταχείριση) εισέρχεται με αυξημένη βαρύτητα στην εκτίμηση για την πλήρωση της προϋπόθεσης του ελάχιστου βαθμού σοβαρότητας που απαιτείται –κατά πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ– για να εμπίπτει μια συμπεριφορά στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 3 ΕΣΔΑ⁴⁵ και στη στάθμιση βάσει της αρχής της αναλογικότητας στις υποθέσεις του άρθρου 8 ΕΣΔΑ⁴⁶. Ακόμη, ορισμένες φορές, ειδικά στις περιπτώσεις ατόμων σε καθεστώς στέρσης-περιορισμού της ελευθερίας, το βάρος απόδειξης αντιστρέφεται και το φέρουν πλέον οι Αρχές του κράτους και όχι ο «ευάλωτος» προσφεύγων⁴⁷. Τέλος, παρά το γεγονός ότι ο εντοπισμός της «ευαλωτότητας» δεν εξασφαλίζει με βεβαιότητα τη θετική για τον προσφεύγοντα έκβαση της υπόθεσης, φαίνεται να έχει αυξημένη επίδραση στην τελική κρίση⁴⁸.

³⁹ ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, αρ. 30696/09, 21.01.2010.

⁴⁰ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *D. H και λοιποί κατά Τσεχικής Δημοκρατίας*, αρ. 57325/00, 13.11.2007.

⁴¹ O. M. Arnardóttir, *Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights: Innovation or Business as Usual?*, *Oslo Law Review*, 4/3, σελ. 150-171.

⁴² ΕΔΔΑ, *Kiyutin κατά Ρωσίας*, αρ. 2700/10, 15.08.2011.

⁴³ ΕΔΔΑ, *Alajos Kiss κατά Ουγγαρίας*, αρ. 38832/06 20.05.2010.

⁴⁴ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Kozak κατά Πολωνίας*, αρ. 13102/02. 02.03.2010· ΕΔΔΑ, *Genderdoc – M κατά Μολδαβίας*, αρ. 9106/06, 12.06.2012· ΕΔΔΑ, *X. κατά Τουρκίας*, αρ. 24626/09, 09.10.2012.

⁴⁵ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *M.S.S. κατά Βελγίου και Ελλάδας*, αρ. 30696/09, 21.01.2010.

⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Yordanova και λοιποί κατά Βουλγαρίας*, αρ. 25446/06, 24.04.2012.

⁴⁷ Βλ. ενδεικτικά ΕΔΔΑ, *Salman κατά Τουρκίας* αρ. 21986/93, 27.06.2000.

⁴⁸ Y. Al Tamimi, *The protection of vulnerable groups*, ό.π.

III. ΕΠΑΝΑ(ΠΡΟΣΔ)ΟΡΙΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ «ΕΥΑΛΩΤΟΤΗΤΑ» ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΝΟΣΟΥ COVID-19

1. ΕΠΙΤΑΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Η εμφάνιση μιας πανδημίας δεν αποτελεί κάτι καινοφανές στην ιστορία της ανθρωπότητας, διαχρονικά οι κοινωνίες καλούνται να αντιμετωπίσουν και να νοσηματοδοτήσουν τέτοιου είδους φαινόμενα⁴⁹. Η πανδημία της νόσου Covid-19 φαίνεται να «προήλθε» από τα σπλάχνα του σύγχρονου τρόπου διαβίωσης⁵⁰ και η μέχρι τώρα εξέλιξή της έρχεται να επιβεβαιώσει τη θεωρία για την «κοινωνία της διακινδύνευσης»: Οι αρνητικές συνέπειες των σύγχρονων διακινδυνεύσεων, όπως η εν λόγω πανδημική κρίση, ακόμη και αν γίνει δεκτό πως είναι «ταξικά ουδέτερες» εντείνουν την ταξική ανισότητα και την κοινωνική σύγκρουση, καθώς, αφενός, ο πλούτος εξακολουθεί να συσσωρεύεται στην κορυφή, τη στιγμή που οι κίνδυνοι προτιμούν τη βάση της κοινωνικής πυραμίδας, αφετέρου, οι ευπορότερες κοινωνικές ομάδες έχουν την οικονομική δυνατότητα να περιορίσουν τον αντίκτυπο των συνεπειών αυτών⁵¹.

Οι πολιτικές αναχαίτισης του ιού, με την απαγόρευση κυκλοφορίας να αποτελεί το βασικό μέτρο που ελήφθη με σκοπό την αντιμετώπιση της πανδημίας, στηρίχθηκαν σε μια ιδιαίτερα στενή προσέγγιση της έννοιας της «ευαλωτότητας», λαμβάνοντας υπόψη αποκλειστικά «κλινικά κριτήρια» που υποδείκνυαν την ανάγκη προστασίας συγκεκριμένων κατηγοριών του πληθυσμού με αυξημένο κίνδυνο για σοβαρή λοίμωξη Covid-19 λόγω υφιστάμενων υποκείμενων νοσημάτων, χωρίς να συνυπολογίζεται ο παράγοντας της λεγόμενης «κοινωνικής ευαλωτότητας»⁵². Παρά τις φωνές που κάνουν λόγο για «ταξικά ουδέτερη ευαλωτότητα»⁵³, η κοινωνική και οικονομική ανισότητα συνέβαλλαν ουσιαστικά ώστε ο ιός, εν τέλει να «προβεί σε διακρίσεις»⁵⁴.

Ειδικότερα, η δομή και η οργάνωση της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας οδηγεί στην επικράτηση συγκεκριμένων νοσημάτων, καθώς έχουν θεσμοποιηθεί ορισμένες ασθενειογόνες συμπεριφορές⁵⁵, με αποτέλεσμα οι χαμηλά εισοδηματικές τάξεις να έχουν αυξημένες πιθανότητες εμφάνισης υποκείμενων νοσημάτων και ως εκ τούτου αυξημένες πιθανότητες για σοβαρή λοίμωξη Covid-19⁵⁶. Ακόμη, η έλλειψη ισότητας μεταξύ των επιμέρους πληθυσμιακών ομάδων εντοπίζεται τόσο στον βαθμό έκθεσης στον ιό και της μετέπειτα προσβολής τους, όσο και στα διαθέσιμα μέσα διαχείρισης των συνεπειών της απειλής της⁵⁷. Τη στιγμή που τα ευπορότερα

⁴⁹ Φ. Βάκη, «Covid -19: Ένας πολιτικός ιός», σε Π. Καπόλα/Γ. Κουζέλης/Ο. Κωνσταντάς (επιμ.), *Τοπικά Ιθ': Αποτυπώσεις σε στιγμές κινδύνου*, 2020, σελ. 69-76.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Ειδικότερα για την ανάλυση της συνθήκης της πανδημίας με τους όρους που εισήγαγε ο Ulrich Beck στο έργο του U. Beck, *Risikogesellschaft: Auf dem Weg in eine andere Moderne*, 1986: Μ. Γασπαρινάτου, *Κορωνοϊός, κοινωνικές ανισότητες και ανθρώπινα δικαιώματα*, Εγκληματολόγοι - Ενημερωτικό Δελτίο ΕΕΜΕΚΕ, 6, σελ. 24-28.

⁵² [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁵³ Χ. Τσέκερης/Π. Ζέρη, *Κράτος, κοινωνία και μέσα επικοινωνίας στην εποχή του κορωνοϊού*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 154, σελ. 109-128.

⁵⁴ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁵⁵ G. Gutenschwager, *Η πολιτική οικονομία της υγείας και της ασθένειας*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 53, σελ. 24-49.

⁵⁶ Α. Ζήση/Σ. Χτούρης, *Η πανδημία Covid-19: Επιταχυντής των ανισοτήτων και εγκαταστάτης νέων μορφών ανισοτήτων*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 154, σελ. 65-73.

⁵⁷ Μ. Γασπαρινάτου, *Κορωνοϊός, κοινωνικές ανισότητες και ανθρώπινα δικαιώματα*, ό.π.

κοινωνικά στρώματα αντιμετώπισαν το ξέσπασμα της πανδημίας ως ευκαιρία για μια –τρόπον τινά– ανάπαυλα⁵⁸, η συμβουλή για απομόνωση, ιδιώτευση και μη συγχρωτισμό αποδείχθηκε αλυσιτελής για μια σημαντική μερίδα του πληθυσμού, ενώ οι επιμέρους κοινωνικές ομάδες δεν έχουν (ίση) πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη (πχ. τεστ διάγνωσης, φάρμακα, αντισηπτικά), δυνατότητα μετακίνησης με τη χρήση ιδιωτικών μέσων, πρόσβαση σε χώρους απομόνωσης ή χώρους πρασίνου για κίνηση, άθληση, αναψυχή⁵⁹. Τέλος, ήδη κρούεται ο κώδωνας του κινδύνου για τις μακροπρόθεσμες κοινωνικοοικονομικές συνέπειες της πανδημίας, με τους πιο «ευάλωτους» να φαίνεται να επωμίζονται –και– αυτό το βάρος, γεγονός που συνεπάγεται πως η μελλοντική μείωση του εισοδήματος πρόκειται με τη σειρά της να επηρεάσει αρνητικά την υγεία τους σε βάθος χρόνου, συνεχίζοντας τον εν λόγω φαύλο κύκλο⁶⁰. Τα δεδομένα αυτά δεν θα μπορούσαν παρά να λειτουργήσουν ως ενδείξεις πως η νόσος Covid-19 πρόκειται να λειτουργήσει ως καταλύτης όξυνσης –και όχι άρσης– των υφιστάμενων οικονομικών ανισοτήτων⁶¹.

Η πανδημία της Covid-19 δεν είναι, όμως, μόνο μια «πανδημία φτώχειας»⁶², καθώς, η ανισότητα δεν ορίζεται αποκλειστικά μέσω του ταξικού πρίσματος, η ανισότητα δεν υφίσταται μόνο όσον αφορά τον πλούτο και το εισόδημα⁶³. Αυτό σημαίνει πως οι ευάλωτες ομάδες δεν αποτελούν έναν ομοιογενή πληθυσμό. Υπάρχουν ποικίλοι παράγοντες στους οποίους δύναται να οφείλεται η κοινωνικά «μειονεκτική» θέση: Αναπηρία, ηλικία, (κοινωνικό) φύλο, σεξουαλικός προσανατολισμός, φυλή/εθνικότητα κ.ο.κ. Η διαθεματική⁶⁴ τομή αυτών των ταυτοτήτων σκιαγραφεί εν τέλει τη συστηματική καταπίεση που υφίσταται ένα άτομο ή μια κοινωνική ομάδα⁶⁵.

Υπό το πρίσμα της παραπάνω προβληματικής ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόσφατη απόφαση του Δικαστηρίου του Στρασβούργου *Feilazoo κατά Μάλτας*⁶⁶ αναφορικά με το ζήτημα της διαχείρισης της πανδημικής κρίσης. Το Δικαστήριο έκρινε πως συνιστούν απάνθρωπη και εξευτελιστική μεταχείριση (άρθρο 3 ΕΣΔΑ) οι συνθήκες κράτησης Νιγηριανού υπηκόου στο κέντρο κράτησης μεταναστών «Safi Barracks», και πιο συγκεκριμένα η de facto απομόνωση του επί μακρόν χρονικό διάστημα και η συνύπαρξη του με νεοαφιχθέντες αιτούντες άσυλο, οι οποίοι είχαν τεθεί σε «Covid-19» καραντίνα. Ήδη υπό συνθήκες «κανονικότητας» οι τελούντες σε καθεστώς στέρσης ή περιορισμού της ελευθερίας αποτελούν μια εκ των περισσότερο ευάλωτων ομάδων όσον αφορά τη λοίμωξη και τη διασπορά ποικίλων νοσημάτων και ιατρικών καταστάσεων⁶⁷. Ειδικότερα, όσον αφορά την κράτηση στο κέντρο «Safi Barracks», οι εγκαταστάσεις και οι συνθήκες έχουν κριθεί πολλάκις ως πλήρως ακατάλληλες⁶⁸. Υπό αυτές τις συνθήκες, ο κίνδυνος λοίμωξης Covid-19 και

⁵⁸ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁵⁹ Μ. Γασπαρινάτου, *Κορωνοϊός, κοινωνικές ανισότητες και ανθρώπινα δικαιώματα*, ό.π.

⁶⁰ Z. Wang/K. Tang, *Combating COVID-19: health equity matters*, *Nature Medicine*, 26, σελ. 458-464.

⁶¹ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁶² [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁶³ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁶⁴ Ειδικά για την έννοια της *διαθεματικότητας* (intersectionality), όπως εισήχθη από την K. Crenshaw βλ. [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁶⁵ D. M. Gray II και λοιποί, *COVID-19 and the other pandemic: populations made vulnerable by systemic inequity*, *Nature Reviews Gastroenterology & Hepatology*, 17, σελ. 520-522.

⁶⁶ ΕΔΔΑ, *Feilazoo κατά Μάλτας*, αρ. 6865/19, 11.06.2021.

⁶⁷ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 14.12.2022).

⁶⁸ ΕΔΔΑ, *Suso Musa κατά Μάλτας*, αρ. 42337/12, 09.12.2013· ΕΔΔΑ, *Abdullahi Elmi And Aweys Abubakar κατά Μάλτας*, αρ. 25794/13 και 28151/13), 22.02.2017.

η υιοθέτηση μέτρων μη συμβατών προς τις βασικές υγειονομικές απαιτήσεις, όπως διαπιστώθηκαν από το Δικαστήριο⁶⁹, μόνο ως επί τα χείρω εξέλιξη θα μπορούσε να vonθεί.

2. ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΑΝΙΣΟΤΗΤΑΣ

Η πανδημία της νόσου Covid-19 έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη μεταβολή της χρήσης των ψηφιακών μέσων σε κάθε έκφανση της ζωής (κοινωνική, πολιτική, οικονομική, εκπαιδευτική δραστηριότητα), εγκαθιστώντας έτσι νέες μορφές ανισότητας⁷⁰, οι οποίες με τη σειρά τους επηρεάζουν την «ευαλωτότητα» ή τη δημιουργούν. Το διαδίκτυο, εν μέσω πανδημικής κρίσης, εξακολούθησε να υπηρετεί, πρωτίστως, την αρχική του λειτουργία, ως μέσο του πληροφωρείν και του πληροφωρείσθαι⁷¹, λειτουργία κομβικής σημασίας, αν αναλογιστεί κανείς πως η ποικιλία των βαθμών ποιότητας της πρόσβασης στην πληροφορία μπορεί να επηρεάσει τις αντιλήψεις για την υγεία και τις επακόλουθες συμπεριφορές και αποφάσεις, οι οποίες δύνανται να οδηγήσουν εν τέλει στην ασθένεια ή τον θάνατο⁷². Παράλληλα, η δυνατότητα πλοήγησης στο διαδίκτυο αποτέλεσε προϋπόθεση για την άσκηση και την απόλαυση μιας μακράς σειράς δικαιωμάτων: Η εκπαίδευση και η εργασία κατά τη διάρκεια του λεγόμενου «lockdown» έλαβαν χώρα κυρίως εξ αποστάσεως, ενώ η συμμετοχή στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή αντικαταστάθηκε πλέον από την «online» παρουσία (online συνεδριάσεις οργάνων/σωματείων/ενώσεων, συγκεντρώσεις, κομματικές διεργασίες, δημόσιες υπηρεσίες)⁷³. Η ψηφιοποίηση τέτοιου ευρέος φάσματος, όμως, της καθημερινότητας, δε θα μπορούσε παρά να στερήσει τη δυνατότητα άσκησης των εν λόγω δικαιωμάτων από τα μέλη του κοινωνικού συνόλου που δεν διαθέτουν τα απαραίτητα μέσα πρόσβασης ή τις κατάλληλες συνθήκες για διανοητική συγκέντρωση (πχ. κατοικίες με περιορισμένο μέγεθος και υψηλό δείκτη πυκνοκατοίκησης)⁷⁴.

Υπό αυτές τις συνθήκες, στην εποχή της νόσου Covid-19 έχει διαφανεί η αναγκαιότητα γεφύρωσης του ψηφιακού χάσματος μέσω της αναγόρευσης της πρόσβασης στο διαδίκτυο σε δημόσιο αγαθό⁷⁵. Η πρόσβαση στο διαδίκτυο θα πρέπει να καταστεί φθηνή, καθολική και απρόσκοπτη⁷⁶, ενώ, ακόμη, θα πρέπει να ληφθούν μέτρα για την προμήθεια τεχνολογικού εξοπλισμού⁷⁷. Από την άλλη, η πρόσβαση στην πληροφορία, ειδικά όταν πρόκειται για ένα ζήτημα που άπτεται της επιστήμης της ιατρικής όπως είναι η παγκόσμια πανδημία, θα πρέπει να λαμβάνει χώρα όχι μόνο ακώλυτα αλλά με τρόπο εύληπτο προς το ευρύ κοινό⁷⁸. Εξάλλου, η (θετική) κρατική υποχρέωση για λήψη καταλλήλων μέτρων με σκοπό την εξασφάλιση της αποτελεσματικής προστασίας της

⁶⁹ ΕΔΔΑ, *Feilazoo κατά Μάλτας*, αρ. 6865/19, 11.06.2021: «Το μέτρο της τοποθέτησής του, για πολλές εβδομάδες, με άλλα πρόσωπα που θα μπορούσαν να έχουν θέσει σε κίνδυνο την υγεία του, ελλείψει σχετικού προβληματισμού, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως μέτρο συμμόρφωσης με βασικές υγειονομικές απαιτήσεις».

⁷⁰ Α. Ζήση/Σ. Χτούρης, *Η πανδημία Covid-19*, ό.π.

⁷¹ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁷² Χ. Τσέκερης/Π. Ζέρη, *Κράτος, κοινωνία και μέσα επικοινωνίας στην εποχή του κορωνοϊού*, ό.π.

⁷³ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁷⁴ Μ. Γασπαρινάτου, *Κορωνοϊός, κοινωνικές ανισότητες και ανθρώπινα δικαιώματα*, ό.π.

⁷⁵ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁷⁶ *Ibidem*.

⁷⁷ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁷⁸ J. A. Smith/J. Smith, *COVID-19: Vulnerability and the power of privilege in a pandemic*, *Health Promotion Journal of Australia*, 31/2, σελ. 158-160.

ελευθερίας της έκφρασης στο Διαδίκτυο έχει αναγνωριστεί από το ΕΔΔΑ, ερμηνεύοντας το άρθρο 10 ΕΣΔΑ⁷⁹.

IV. ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΝΕΑ «ΚΑΝΟΝΙΚΟΤΗΤΑ»: ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ «ΕΥΑΛΩΤΩΝ ΟΜΑΔΩΝ» ΥΠΟ ΤΟ ΦΩΣ ΤΗΣ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Η τρέχουσα υγειονομική κρίση αναδεικνύει όχι μόνο μείζονα και πολυσύνθετα προβλήματα αλλά και τη συνειδητοποίηση πως για την αντιμετώπιση των προβλημάτων που γεννά η κοινωνία της διακινδύνευσης υφίσταται πληθώρα εναλλακτικών επιλογών. Είναι σαφές πως «ευαλωτότητα» –εν γένει αλλά πολλών δε μάλλον εν μέσω της πανδημίας της νόσου Covid-19– είναι μια έννοια δυναμική και εξαρτάται –και– από τις πολιτικές υγείας που υιοθετούνται⁸⁰.

Οι αποφάσεις και ερμηνείες που επικράτησαν στην πρώτη φάση της πανδημικής κρίσης –μεταξύ άλλων– φάνηκε να αντανακλούν τον συσχετισμό κοινωνικών δυνάμεων⁸¹ και να αναδεικνύουν μια κίβδηλη ιεράρχηση των ανθρώπινων ζώων, μια διάκριση μεταξύ εκείνων που η ζωή τους πρέπει να προφυλαχθεί με κάθε κόστος και εκείνων που θεωρείται πως δεν αξίζει να προστατευθούν από την ασθένεια και τον θάνατο⁸². Η διαχείριση της πανδημίας με ατομικιστικούς όρους ευνόπη σημαντικά την κρατική απόσυρση από πεδία κοινωνικής προστασίας και ευθύνης⁸³, επιδεινώνοντας την «ευαλωτότητα» των ήδη κοινωνικά «ξεχασμένων προτεραιοτήτων»: Των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.

Η αλλαγή όμως ρότας και η λήψη μέτρων προστασίας όχι μόνο των ιατρικώς αλλά και των κοινωνικώς «ευπαθέστερων» καθίσταται πλέον αδήριτη ανάγκη, όσο σταδιακά διαθέτουμε περισσότερες πληροφορίες για τον ιό και οι κοινωνικοοικονομικές και ψυχολογικές συνέπειες των μέχρι τώρα ληφθέντων μέτρων πλήττουν ολοένα και μεγαλύτερη μερίδα του πληθυσμού. Η προστασία των «ευάλωτων ομάδων» δύναται να εξασφαλίσει όχι μόνο πως θα προληφθεί ο κίνδυνος μετάδοσης του ιού αλλά και εν γένει πως θα «χτιστεί» η –κοινωνική– ανθεκτικότητα που απαιτείται για την αντιμετώπιση της εν λόγω κρίσης⁸⁴, αλλά και για την μετα-πανδημική εποχή⁸⁵.

Τα διδάγματα της Νομολογίας του ΕΔΔΑ, όπως παρατέθηκαν ανωτέρω, επισημαίνουν όχι μόνο η ανάγκη αλλά και η πολιτειακή υποχρέωση, να τεθεί –πλέον– στο επικέντρο του ενδιαφέροντος η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των περισσότερο ευάλωτων. Το κράτος είναι επιφορτισμένο με μια σειρά θετικών υποχρεώσεων για την αντιμετώπιση της πανδημίας της λοίμωξης Covid-19, οι οποίες εντοπίζονται επί τω θεμελίω του άρθρου 2 ΕΣΔΑ (δικαίωμα στη ζωή)⁸⁶. Πιο συγκεκριμένα, ο κρατικός μηχανισμός καλείται να λάβει τόσο προληπτικά όσο και

⁷⁹ Editorial Board of *Pravoye Delo and Shtekel v. Ukraine*, (no. 33014/05, 5 May 2011).

⁸⁰ The Lancet, *Redefining vulnerability in the era of COVID-19*, Lancet, 395.

⁸¹ Μ. Γασπαρινάτου, *Κορωνοϊός, κοινωνικές ανισότητες και ανθρώπινα δικαιώματα*, ό.π.

⁸² [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁸³ Μ. Γασπαρινάτου, *Κορωνοϊός, κοινωνικές ανισότητες και ανθρώπινα δικαιώματα*, ό.π.

⁸⁴ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁸⁵ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

⁸⁶ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022)· [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022)· [link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).

προστατευτικά μέτρα προκειμένου να εξασφαλίσει τη ζωή και την υγεία των πολιτών⁸⁷. Ειδικότερα όμως, όσον αφορά τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες οι εν λόγω θετικές υποχρεώσεις είναι ειδικές και διευρυμένες, καθώς πρόκειται για πολίτες με «ιδιαιτέρο» κοινωνικοοικονομικό –και συχνά και το δικαιωματικό– status που χρήζουν αυξημένης προστασίας. Από την άλλη, η ερμηνεία του άρθρου 14 ΕΣΔΑ (απαγόρευση των διακρίσεων) υπό το φως της έννοιας της «ευαλωτότητας», υποδεικνύει πως τα κράτη διαθέτουν περιορισμένο περιθώριο εκτίμησης σε αυτές τις περιπτώσεις και, ως εκ τούτου, τυχόν μέτρα που θα θέτουν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος πλέον τους «πιο ευάλωτους» –με κλινικά και κοινωνικά κριτήρια– δεν δύνανται να συνίστανται σε επιπρόσθετους –πέραν των νόμιμων, των κατάλληλων και των αναγκαίων– περιορισμούς επί των δικαιωμάτων τους, ιδίως ιδωμένοι σε σχέση με τους περιορισμούς που υφίσταται ο γενικός πληθυσμός.

Με άλλα λόγια, η «ευαλωτότητα», όπως έχει σκιαγραφηθεί από τη νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου δύναται να λειτουργήσει ως πλοηγός για τις δημόσιες πολιτικές και ως γνώμονας για την αποτελεσματική προστασία των δικαιωμάτων κατά τη (μετά)πανδημική περίοδο: Αφενός, η διάθεση των –περιορισμένων αριθμητικά– κοινωνικών πόρων οφείλει να στοχεύσει στη δημιουργία στοιχειωδών συνθηκών κοινωνικής δικαιοσύνης, δίνοντας έμφαση στις ανάγκες των ευάλωτων ομάδων. Η «επόμενη μέρα» της πανδημίας περνά μέσα από την προτεραιοποίηση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων και την επιδίωξη αξιοπρεπούς διαβίωσης για όλα τα μέλη του κοινωνικού συνόλου και κατ’ αναλογία ιδίως των περισσότερο ευάλωτων εξ αυτών. Αφετέρου, θα πρέπει να υφίστανται βαρύνοντες λόγοι που να δικαιολογούν τυχόν περιορισμούς που θα επιβληθούν ειδικώς επί των ευάλωτων ομάδων.

V. ANTI EΠΙΛΟΓΟΥ

Η πανδημία της νόσου Covid-19 έρχεται να επιβεβαιώσει με τον πιο πειστικό τρόπο ότι απαιτείται πολιτειακή–θεσμική ιεραρχική ανακατάταξη αξιών για να καταστεί εφικτή μια περισσότερο ανθρωποκεντρική «επόμενη μέρα». Η συνειδητοποίηση πως έναντι της πανδημίας της κοινωνικής ανισότητας απαιτούνται ισχυρά αντισώματα κοινωνικής δικαιοσύνης αντανakλάται στη Νομολογία του Δικαστηρίου του Στρασβούργου και την αξιοποίηση της έννοιας της «ευαλωτότητας» στο επιχειρηματολογικό του οπλοστάσιο. Ακολουθώντας το μονοπάτι που χάραξε το ΕΔΔΑ, προς την αναγνώριση της δυσμενούς θέσης και του κοινωνικού στιγματισμού ορισμένων κοινωνικών ομάδων, ως παράγοντα βαρύνουσας σημασίας για τη δικαστική του κρίση, υποδεικνύεται ένα νέο μοντέλο συνάρθρωσης των σύγχρονων κοινωνιών κατά τη μεταπανδημική εποχή, ένα μοντέλο που προφυλάσσει τη βιοτική υπόσταση –όλων– των μελών του κοινωνικού συνόλου, εξασφαλίζοντας τον σεβασμό των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ένα μοντέλο που διαφυλάσσει πως όλοι –εξίσου– «μένουμε ασφαλείς». □

⁸⁷ [Link](#) (τελευταία πρόσβαση 07.12.2022).